

Seksuele integriteit raakt iedereen

Integer omgaan met kleding, aanraken en kleedkamersituaties

Integere omgangsvormen zijn niet vanzelfsprekend, wat weer pijnlijk duidelijk werd door de onthullingen over seksueel grensoverschrijdend gedrag bij The Voice of Holland en de vele meldingen bij slachtofferorganisaties die daarop volgden. Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen (Van der Steeg e.a., 2020). De school is bij uitstek een plek om seksuele integriteit te leren. Hoe kunnen LO-docenten hiermee aan de slag? De ontwikkelgroep seksuele integriteit wil bijdragen aan professionalisering rond dit thema door een reeks artikelen. Dit eerste artikel gaat over kleding, aanraken en kleedkamerveiligheid.

Tekst Esther van der Steeg

Inleiding

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen zich in de LO-omgeving, meer dan elders op school, kwetsbaar en *exposed* voelen (Redelius & Larsson, 2010; Pizmony-Levy, 2018). Dagelijkse stressoren op school hebben een grote impact op het welzijn en de schoolprestaties van leerlingen (Røset, 2019; Tudor e.a., 2019). Het uiterlijk, lichaamsvormen en (in)competentie zijn meer zichtbaar en voelbaar tijdens LO dan bij andere vakken. Leerlingen noemen sportkleding, aanraken en kleedkamersituaties als aanleiding voor stress, doordat deze gevoelens van schaamte, intimidatie en onveiligheid kunnen geven (O'Connor & Graber, 2014). De centrale vraag is wat LO-docenten kunnen doen om deze stressoren te verkleinen, omwille van de sociale veiligheid en het plezier van leerlingen.

Kleding

Op veel scholen gelden er kledingvoorschriften voor de LO-lessen. De strekking van wat in veel voorschriften staat is dat leerlingen sportkleding moeten dragen die niet 'aanstootgevend' is of die geen 'ongepaste opmerkingen zouden kunnen uitlokken'. Sommige scholen zijn overgegaan tot een verplicht sporttenue, een ultieme poging om bepaalde kleding, zoals naveltruitjes en spaghetti-bandjes, te elimineren. Scholen willen door dergelijke voorschriften grensoverschrijdend gedrag voorkómen, maar is dit wel de manier?

Volgens leerlingen niet. Leerlingen in het hele land kwamen in opstand tegen kledingvoorschriften op scholen (NOS Stories, 2021). Uit gesprekken met honderden jongeren kwam naar voren dat de kledingvoorschriften in het hele land gelden, op alle soorten

scholen. De leerlingen vinden dat de kledingvoorschriften meiden benadelen doordat lichamen worden gesekualiseerd en dat de voorschriften *victim blaming* in de hand werken.

De kern van *victim blaming* is de verantwoordelijkheid van grensoverschrijdend gedrag bij de verkeerde persoon leggen. Ook tegen de verplichte sportenues was protest, omdat leerlingen deze kleding te veel of juist te weinig bedekkend vonden. Hierdoor ontstonden gevoelens van ongemak of onveiligheid (Elliott & Hoyle, 2014; NOS Stories, 2021). Tenslotte menen de leerlingen dat scholen te weinig doen tegen het wérkelijke probleem: het aanpakken van leerlingen en personeel die zich schuldig maken aan seksueel grensoverschrijdend gedrag.

Aanraken

Aanraken is onlosmakelijk verbonden met bewegingsonderwijs. LO-docenten hanteren grofweg drie soorten aanraking: beschermende, technische en zorgzame aanraking, met het doel leerlingen respectievelijk te beschermen tegen letsel, beter te leren bewegen en te motiveren (Andersson e.a., 2018). Helaas wordt een aanraking door leerlingen regelmatig ervaren als vervelend, misplaatst, intimiderend of grensoverschrijdend en vormt dus een duidelijke stressor voor hen (O'Connor & Graber, 2014).

Ongeacht de intentie kan een aanraking door de leerling negatief ervaren worden. Het omgaan met dergelijke pedagogische dilemma's is een wezenlijk aspect van het werk als LO-docent en het reflecteren op aanraken van leerlingen (of, hoe en wanneer) is daar een belangrijk onderdeel van (Andersson e.a., 2018). De reflectie

hierover staat niet stil en wordt beïnvloed door maatschappelijke bewegingen. Door meer kennis en bewustzijn over geweld tegen en bescherming van kinderen en jongeren, zowel maatschappijbreed als specifiek in de sportomgeving, zijn LO-docenten

voorzichtiger geworden en heeft het *no-touch* beleid terrein gewonnen (Andersson e.a., 2018).

We zien dit *no-touch* beleid terug in een veel toegepaste genderspecifieke aanpak in de LO-omgeving. Mannelijke LO-docenten laten het fysieke contact met meiden in de les regelmatig aan hun vrouwelijke collega's over, waar vrouwelijke LO-docenten zowel meiden als jongens kunnen aanraken. De vraag is of deze aanpak de veiligheid vergroot of dat het een schijnveiligheid biedt (want: kunnen vrouwelijke LO-docenten niet over grenzen van jongeren gaan?)

Leer leerlingen het verschil tussen *snitchen* en melden

én of hiermee het wantrouwen jegens mannelijke LO-docenten niet juist wordt geïnitieerd of versterkt. Kortom, we willen stilstaan bij aanraken in de LO-omgeving als expliciet genoemde stressor bij leerlingen in de LO-omgeving en het genderspecifieke *no-touch* beleid.

Kleedkamersituaties

Uit onderzoek blijkt dat leerlingen uiteenlopende ervaringen hebben als het gaat om kleedkamers; sommigen ervaren de kleedkamer als de leukste plek van school waar ze vriendschappen verdiepen, genieten van kletsen, zingen, dansen en drollen zonder toezicht van volwassenen. Voor anderen is de kleedkamer een plek waar ze een hekel aan hebben, die onveilig voelt en die ze zo mogelijk mijden (Pizmony-Levi,

2018; Johansen e.a., 2017). Dit wordt vaak gelinkt aan het geringe zelfvertrouwen en negatieve zelfbeeld in de puberteit waarbij de leerling zich ongemakkelijk voelt bij de veranderingen van het lichaam (Johansen e.a., 2017).

Zelfs leerlingen die veel zelfvertrouwen en een positief zelfbeeld hebben, kunnen ook (acute) situationele schaamte, ongemak of verlegenheid ervaren in de kleedkamer. De kleedkamer zet een vergrootglas op verschillen tussen leerlingen en hardnekkige normen rond gender, seksuele oriëntatie en schoonheidsidealen die fungeren als meetlat. "Ik denk dat ik bang ben om veroordeeld te worden om hoe ik eruit zie", zegt een leerling. Ook uit recent onderzoek wordt duidelijk hoe onhandige opmerkingen van leerlingen of

personeel tegen transleerlingen of non-binaire leerlingen, zoals de vele variaties op "jij hoort hier niet" in de kleedkamers of de toiletten, bijdragen aan onveiligheid (Kiekens e.a., 2021).

Aanbevelingen

Om de genoemde stressoren te verkleinen en de LO-omgeving sociaal veiliger te maken voor leerlingen, roepen we LO-docenten op tot de volgende acties:

Hou bestaande kledingvoorschriften tegen het licht

Roepen ze op tot minder bloot? Realiseer je dan dat hiermee lichamen van leerlingen worden geseksualiseerd en dat dit *victim blaming* in de hand werkt. Met dergelijke voorschriften maak je jongeren (en vooral meiden) juist kwetsbaar, niet weerbaar. 'Sportkleding' als voorschrift volstaat. Leerlingen voelen zich veilig als docenten uitdragen: 'Je moet kunnen dragen wat je wilt, en anderen moeten daar met respect mee omgaan' (NOS Stories, 2021). Hoe je seksuele intimidatie effectief kunt tegengaan, kun je lezen in onze volgende artikelen en op de website van School & Veiligheid.

www.schoolenveiligheid.nl

Integer aanraken: een taak voor elke LO-docent

Wij menen dat het maken van onderscheid in gender van docenten bij het aanraken van leerlingen een schijnveiligheid biedt en bovendien mannelijke LO-docenten bij voorbaat verdacht maakt. Wat kun je wel doen? Hanteer bij het aanraken van leerlingen de volgende aandachtspunten: 1 Kondig aan wat je gaat doen. 2. Ga na of de leerling zich comfortabel voelt. 3 Niet in het geheim of uit het zicht van anderen. 4 Bij twijfel, vraag toestemming (Vandevivere e.a., 2013). 5 Reflecteer regelmatig op aanraken (of, hoe en wanneer), zowel met collega's onderling als met leerlingen. Zo

Integer aanraken is een (ontwikkel)taak voor iedereen, LO-docenten én leerlingen

LO-docenten zijn voorzichtiger geworden en het *no-touch* beleid heeft terrein gewonnen

geef je taal aan dilemma's, wensen en grenzen bij aanraking, waardoor men hierover leert communiceren. Deze gesprekken dragen bij aan een respectvolle omgang met elkaar, geven ruimte aan twijfels en verminderen stress rond aanraking (Andersson e.a., 2018). Want integer aanraken is een (ontwikkel)taak voor iedereen, LO-docenten én leerlingen.

Stimuleer actief omstandergedrag in kleedkamers

Regels zijn een houvast. Bijvoorbeeld een verbod op het meenemen van telefoons naar de kleedkamer, zodat niemand ongewenst beelden van medeleerlingen kan maken. Daarnaast is het belangrijk om leerlingen kennis en vaardigheden bij te brengen over wat te doen in geval van (dreigende) onveiligheid in de kleedkamer. Ongewenst gedrag, zoals seksuele intimidatie, ontstaat en blijft voortduren als omstanders,

leerlingen die niet pesten of gepest worden maar er wel getuige van zijn, niet weten wat te doen en niet durven in te grijpen. Actief omstandergedrag kun je stimuleren door regelmatig met leerlingen te praten over kleedkamersituaties en wat ze concreet kunnen doen in geval van ongewenst gedrag, zoals: anderen betrekken, afleiden, afzonderen, aanspreken en aanwezig blijven. Dit maakt leerlingen bewust van het probleem en vergroot hun verantwoordelijkheidsgevoel om het op te lossen of te melden (Mujal et al., 2021).

Ongewenst gedrag wordt ook vaak stil gehouden doordat leerlingen bang zijn om ongewenst gedrag te melden want *snitchen*, oftewel klikken, is een doodzonde onder jongeren en brengt hen zelf in een onveilige situatie (O'Connor & Graber, 2014). We moeten daarom leerlingen het verschil leren tussen *snitchen*

(klikken met als doel dat de ander straf krijgt) en melden (hulp inroepen om te zorgen dat iemand niet beschadigd raakt). Melden kan van levensbelang zijn. Door voorbeeldsituaties te bespreken en na te spelen kunnen leerlingen dit verschil leren, empathie voor betrokkenen ervaren en actieve omstanders worden, waardoor de veiligheid in kleedkamers toeneemt. ●

Bronnen

Scan de QR-code voor de bronnen

Contact

info@seksuelegezondheidamersfoort.nl

Esther van der Steeg is consulent seksuele gezondheid NVVS en gedragswetenschapper

NVVS (nederlandse wetenschappelijke vereniging voor seksulogie)

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO
Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent Zone College

Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsemiek Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Foto's

Anita Riemersma

Kernwoorden

seksuele integriteit, kleding, aanraken, kleedkamer

Pleidooi voor een inclusievere LO-omgeving

Integer omgaan met seksuele, sekse- en genderdiversiteit

Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen (Van der Steeg et al., 2020). De school is bij uitstek een plek om seksuele integriteit te leren. Hoe kunnen LO-docenten hiermee aan de slag? De ontwikkelgroep seksuele integriteit wil bijdragen aan professionalisering rond dit thema met een reeks artikelen. Dit tweede artikel gaat over een inclusievere LO-omgeving door integer om te gaan met seksuele, sekse- en genderdiversiteit. | Tekst Esther van der Steeg

Inleiding

Lhbt+-leerlingen zijn leerlingen die niet hetero of niet cisgender zijn of een intersekse-ervaring hebben. Eén op de zes leerlingen valt (ook) op hetzelfde geslacht of voelt zich niet of niet geheel als diens toegewezen geboortegeslacht (Kaufman & Baams, 2022). Eén op de negentig leerlingen heeft een intersekse-ervaring, dat wil zeggen een lichaam dat niet helemaal overeenkomt met het heersende beeld van een mannen- of vrouwenlichaam (Stichting NNID, 2022). De mythe dat seksuele, sekse- en genderdiversiteit 'bij ons op school niet speelt' wordt met bovengenoemde aantallen weerlegd. Die laten een grote mate van seksuele, sekse- en genderdiversiteit onder leerlingen zien, op elke school en in elke klas.

Onveiligheid

De meeste leerlingen voelen zich veilig op school, maar de ervaren veiligheid daalt dramatisch als het specifiek aan lhbt+-leerlingen wordt gevraagd (Van den Broek et al., 2022). De LO-lessen en kleedkamers worden door ruim een derde van de lhbt+-leerlingen het liefst vermeden omdat ze zich er onveilig voelen (Pizmony-Levy, 2018). Homo- en biseksuele jongens ervaren aanzienlijk meer drempels om mee te doen met LO dan lesbische en biseksuele meiden. Zij vrezen vooral 'macho'-, team- en contactsporten, zoals voetbal, omdat ze verwachten niet te worden geaccepteerd (Pulles & Visser, 2017). Uit onderzoek blijkt ook dat transgender en non-binaire jongeren negatieve sportervaringen

meemaken (De Greeff, & Vedder, 2021). Bij kleedkamers staat de indeling man/vrouw centraal. Non-binaire leerlingen voelen zich niet welkom, voor hen is er geen plek om zich om te kleden. Daar komen opmerkingen van medeleerlingen en personeel bij met de strekking "Jij hoort hier niet". Opvallend is dat veel pesterig gedrag – of gedrag dat leerlingen zo ervaren – van docenten en ander schoolpersoneel komt (Kaufman & Baams, 2022). De onderzoekers denken dat dit komt doordat er bij de oudere generatie docenten meer onbegrip heerst over lhbt+-leerlingen. Beleid om de inclusie en veiligheid van lhbt+-leerlingen te vergroten is dus nodig. Dit is de taak en opdracht voor elke LO-docent en -opleider.

Cirkel van onveiligheid

Zonder te kunnen putten uit gericht onderzoek, lijkt het probleem van onveiligheid voor lhbt+-leerlingen circulair te zijn; door minder plezier te beleven aan de LO-lessen in het voortgezet onderwijs, stromen zeer weinig homo- en biseksuele jongens, transgender en non-binaire jongeren door naar de LO-docentenopleidingen. Vervolgens wordt deze groep niet of nauwelijks gerepresenteerd in LO-secties, waardoor de blinde vlek en onveiligheid

voor veel lhbt+-leerlingen binnen de LO-omgeving aanhoudt. Wat kunnen LO-docenten en -opleiders doen om de cirkel van onveiligheid te doorbreken en de LO-omgeving inclusiever te maken? We denken dat bewustzijn en kennis over seksuele, sekse- en genderdiversiteit van belang zijn om deze leerlingen beter te begrijpen, en daarnaast concrete do's en don'ts om praktisch mee aan de slag te gaan.

Gender Unicorn

De Gender Unicorn (Van der Miesen & Arnoldussen, 2020) kan gebruikt worden als instrument om seksuele, sekse- en genderdiversiteit te begrijpen (zie figuur 1). Het is een hulpmiddel om in te zien dat gender en seksualiteit veel variatie kennen. Aandacht voor een minder binaire manier van denken is belangrijk om het bewustzijn en de acceptatie te vergroten, op school en in de maatschappij, van mensen die zich niet (uitsluitend) als man, vrouw of hetero identificeren. Zo geef je iederéén de kans om zichzelf te ontdekken en te ontwikkelen.

Genderidentiteit, genderexpressie en toegewezen geslacht

Zie de bovenste drie aspecten van de Gender Unicorn. Genderidentiteit is iemands persoonlijke genderbeleving. Dat gaat over wie je bent op basis van je eigen gevoel. We kennen de genderidentiteiten vrouw, man, transgender, genderqueer en non-binair. Met genderexpressie wordt bedoeld hoe iemand zich naar de omgeving presenteert. Denk bijvoorbeeld aan de kleding die iemand draagt, de haarstijl die iemand heeft en de naam die iemand gebruikt. Sekse is het toegewezen geslacht dat iemand na de geboorte krijgt op basis van diens geslachtsdelen. Dat kan man of vrouw zijn, maar ook intersekse. Genderidentiteit, genderexpressie en sekse zijn dus drie verschillende dingen. Ze kunnen met elkaar overeenkomen, maar ze kunnen ook van elkaar verschillen.

Seksuele identiteit

De onderste twee aspecten van de Gender Unicorn gaan over seksuele

identiteit. Er kan een onderscheid gemaakt worden tussen tot wie je je seksueel aangetrokken voelt en tot wie je je romantisch aangetrokken voelt. Iemand kan zich bijvoorbeeld seksueel aangetrokken voelen tot mannen, maar verliefd worden op vrouwen. Beide samen vormen je seksuele identiteit. Je kunt je aangetrokken voelen tot mannen, vrouwen of tot andere genders. Deze aantreking kan zich op één spectrum bevinden (bijvoorbeeld alleen aangetrokken tot mannen), maar ook op meer spectrums (bijvoorbeeld erg aangetrokken tot vrouwen en een beetje tot mannen en non-binaire personen).

Kansen voor veiligheid

Onderzoek toont aan dat lhbt+-leerlingen die op school positieve informatie kregen over lhbt+-personen en -gebeurtenissen, zich vaker thuis en geaccepteerd voelen en zich minder vaak onveilig voelen op school (Schers & Abels, 2019). Op scholen met een Gender & Sexuality Alliance (GSA; een groep leerlingen en docenten die zich inzet voor lhbt+-acceptatie) voelen lhbt+-leerlingen zich meer thuis en veiliger dan op scholen zonder GSA (Vijlbrief & Felten, 2018). Hiernaast volgen concrete do's en don'ts om praktisch mee aan de slag te gaan.

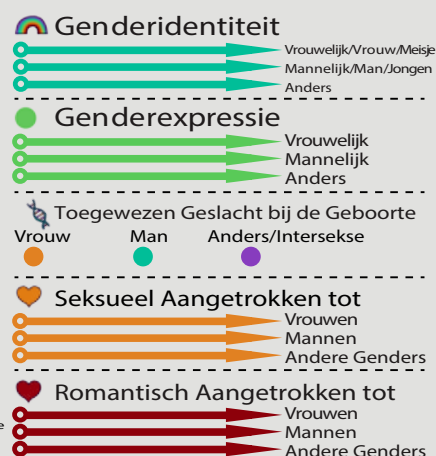
De Gender Unicorn

Graphic by:

TSER

Meer informatie via:
www.transstudent.org/gender
Ontwerp door Landyn Pan and Anna Moore
Nederlandse vertaling door
Anne van der Miesen & Marlijn Arnoldussen

Doen

Met collega's

- Ga met elkaar in gesprek over genderbewust lesgeven aan de hand van de Gender Unicorn of de visual op www.gendi.nl (zie QR-code).
- Laat zien dat je open staat voor vragen of een gesprek over diversiteit. Doe bijvoorbeeld mee met Paarse vrijdag en Coming Out Day, of hang de regenboogvlag op in de zaal.
- Bekijk de mogelijkheden voor het realiseren van een genderneutrale kleedkamer en toilet. Hierdoor voelen non-binaire leerlingen zich ook welkom (Boahene, 2021).
- Organiseer samen met de GSA sport- en beweegactiviteiten op school, zodat meer lhbt+-leerlingen het plezier van bewegen kunnen ervaren. Heeft jouw school nog geen GSA? Help deze dan mee op te zetten, kijk op www.gsanetwerk.nl voor tips.

Begrippenlijst seksuele en genderdiversiteit

bit.ly/3KFJ10x

Bronnen (o.a.)

Scan de QR-code naar de bronnen

bit.ly/3whPSJX

Contact

info@seksuelegezondheid-amersfoort.nl

Esther van der Steeg is Consultant seksuele gezondheid NVVS en gedragswetenschapper

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO

Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent
Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsemiek Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Foto's

Foto's zijn genomen bij Tijgertje LHB-TI KravMaga in Amsterdam.

Pride and Sports (PrideandSports.nl) is het nationale platform dat zich inzet voor de zichtbaarheid, acceptatie en veiligheid van LHBTIQ+ atleten in de sport. Pride and Sports is een 'grassroots' vrijwilliger organisatie door en voor onze regenboog (sport) community.

Kernwoorden

inclusie, seksediversiteit, seksuele diversiteit, genderdiversiteit, integriteit

In de les LO

- Vraag aan het begin van het schooljaar leerlingen naar hun naam en gewenste voornaamwoorden: "Met welk voornaamwoord wil je worden aangesproken?"
- Hanteer inclusieve oftewel niet gendergebonden taal. Dus niet 'jongens en meiden' maar 'leerlingen' of 'mensen'.
- Groepeer leerlingen op manieren die niet op gender gebaseerd zijn, zoals op lichaamslengte, letters in hun naam of de kleur van hun kleding.
- Laat bij prestaties en beoordeling van bewegingsvaardigheden leerlingen meedoen in de categorie waar zij zich het meest thuis voelen (De Greeff & Vedder, 2021).

Niet doen

- De jongens tegen de meiden. Die indeling beperkt de ruimte voor genderdiversiteit op school. Voor genderdiverse en transgender leerlingen veroorzaakt het onnodig vervelende situaties (Schers & Abels, 2019).
- Onveilig gedrag laten bestaan, zoals homofobe, transfobe en misogyne

uitingen (Kaufman & Baams, 2022), denk aan: 'Dansen is voor gays', 'Je rent als een wijf', 'Jongens huilen niet' of 'Ik noem je gewoon .. dat ben ik nu eenmaal gewend' (tegen een trans leerling).

- Seksuele, sekse- en genderdiversiteit in de klas negeren. De LO-omgeving is voor veel lhbt+-leerlingen een onveilige plek. Erover zwijgen laat de onveiligheid voortduren. ●

Visual Genderbewust lesgeven

bit.ly/36gVPeS

Mag ik nog complimenten geven?

“Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een hardnekkig probleem. We moeten in iedere organisatie actief het gesprek voeren om ervan bewust te zijn dat dit op iedere plek kan gebeuren. We moeten werken aan cultuurverandering waarin niemand wegkijkt en mensen elkaar aanspreken op verkeerd gedrag” (Minister Dijkgraaf, OCW, 2022). De school is bij uitstek een plek om cultuurverandering te realiseren door seksuele integriteit te leren. Seksuele integriteit is het bewust, respectvol en verantwoordelijk omgaan met de eigen seksualiteit en die van de ander met het doel bij te dragen aan plezier, ontwikkeling, weerbaarheid en veiligheid van (jonge) mensen (Van der Steeg et al., 2020). De ontwikkelgroep seksuele integriteit wil bijdragen aan professionalisering rond dit thema met een reeks artikelen. In dit derde artikel bespreken we acht vragen over grenzen. | **Tekst** Esther van der Steeg

1. Wat is seksueel grensoverschrijdend gedrag en hoe vaak komt het voor?

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is toenadering die seksueel van aard is en de grenzen van het slachtoffer of de context overschrijdt (De Haas, 2012). Dit gedrag kan fysiek of niet-fysiek zijn. Bij fysieke seksuele grensoverschrijding gaat het om ongewenste aanraking of het ondergaan of uitvoeren van seksuele handelingen zonder toestemming of onder dwang. Een voorbeeld van niet-fysiek seksueel grensoverschrijdend gedrag is het ongevraagd (door)sturen van seksueel getinte beelden (De Haas, 2012). Het probleem is groot. Eén op de zes jongeren maakt een vorm van seksueel geweld mee (De Graaf et al., 2017). In elke klas van 24 leerlingen zitten dus gemiddeld vier leerlingen die dit hebben meegemaakt. In deze cijfers zit al jaren nauwelijks tot geen verandering. Logisch dat de minister oproept tot cultuurverandering. Want seksueel geweld heeft vaak levenslange ernstige psychologische en lichamelijke schade als gevolg (Speetjens et al., 2016).

2. Kan ik met goede bedoelingen toch over de grenzen van een ander gaan?

Ja, dat kan. Want integer handelen is méér dan enkel vanuit goede bedoelingen handelen. Het omvat bewustzijn van grenzen, continu afstemmen over grenzen en gewenste omgangsvormen en verantwoordelijk handelen (Van der Steeg et al., 2020).

3. Hoe schat ik de grenzen van de ander in?

Om te weten waar grenzen liggen, kijken we naar criteria die belangrijk zijn bij seksueel gedrag. Zes criteria bepalen samen of het gezond en acceptabel seksueel gedrag betreft of dat het licht, ernstig of zwaar grensoverschrijdend is. Deze criteria zijn: toestemming, vrijwilligheid, gelijkwaardigheid, context- en ontwikkelingsadequaat en zelfrespect (Frans & De Wilde, 2016). Een voorbeeld om de criteria te verduidelijken: een docent maakt seksuele toespelingen richting een stagiair en de stagiair flirt terug. Deze situatie voldoet aan toestemming (ze flirten allebei), maar mogelijk niet aan het criterium vrijwilligheid (wil de stagiair dit?) en zeker niet aan het criterium gelijkwaardigheid (de stagiair is afhankelijk). Dit betekent dat dit gedrag niet oké is en grensoverschrijdend. Mogelijk gaat het gedrag niet de persoonlijke grens over van de stagiair, maar wel over de grens van de professionele en pedagogische context.

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is lang niet altijd herkenbaar voor docenten, laat staan voor leerlingen. Het heeft veel subtiele vormen. Om het te voorkómen, moet er meer bewustwording komen over wat het inhoudt, hoe je seksueel gedrag herkent en hoe je pedagogisch reageert.

4. LO-docenten hebben toch geen opdracht met betrekking tot de seksuele vorming van leerlingen?

Ja, toch wel. De seksuele en relationele vorming van leerlingen staat beschreven in de kerndoelen van het po, so en vo (SLO, 2015). Daar is het gehele docententeam voor verantwoordelijk. Want leerlingen krijgen niet alleen te maken met seksualiteit, relaties en genderdiversiteit bij het vak biologie, maar juist in dagelijkse situaties op school en daarbuiten. Daarnaast is seksuele integriteit een onderdeel van de sociale veiligheid op school. Dus zowel in het curriculum als in de sociale omgang is het een taak van docenten om leerlingen

te leren hoe je seksueel integer met jezelf en met elkaar omgaat (School & Veiligheid, 2017). Dit thema kan de LO-docent daarom niet overslaan. Juist voor LO-docenten liggen hier kansen, namelijk leren over: 1. lichamelijke autonomie, 2. afstemming m.b.t. aanraken, en 3. het herkennen, communiceren en respecteren van grenzen. Bijvoorbeeld met behulp van de recente uitzending van Zapp 'Er zijn grenzen'.

Zapp-uitzending 'Er zijn grenzen'

www.zapp.nl/programmas/er-zijn-grenzen

5. Hoe ontstaat seksueel grensoverschrijdend gedrag?

Genderongelijkheid, machtsverschillen en herhaald slachtofferschap zijn de belangrijkste oorzaken van seksueel grensoverschrijdend gedrag (Smit et al., 2020). 'Genderongelijkheid' bestaat door genderstereotypen – traditionele opvattingen over hoe mannen en vrouwen zich horen te gedragen – zoals: mannen zijn stoer, vrouwen zijn zorgzaam. Dat klinkt ouderwets, maar deze opvattingen blijken ook onder jongeren een voedingsbodem voor geweld. Zo vindt dertien procent van de jongens: 'Soms moet een man zijn vrouw slaan, zodat zij hem gaat respecteren' (Atria & Rutgers, 2020). Het kritisch reflecteren op genderongelijkheid en -stereotypen is een belangrijke pedagogische opdracht in het onderwijs, ter bevordering van sociale veiligheid

en preventie van geweld (School & Veiligheid, 2017).

'Machtsverschillen' ontstaan doordat stereotiepe eigenschappen die bij mannelijkheid horen, maatschappelijk hoger gewaardeerd worden dan eigenschappen die men associeert met vrouwelijkheid. Hierdoor is een cultuur ontstaan waarin seksueel geweld niet serieus wordt genomen. Een voorbeeld hiervan is victim blaming; niet de dader, maar het slachtoffer krijgt de schuld (Smit et al., 2020). Veel mensen met macht zijn zich vaak niet bewust van hun machtspositie. Deze onwetendheid maakt hen blind voor de grenzen van de ander, waardoor ze grenzen relatief vaak (onbedoeld) overschrijden (De Roos & Jones, 2020).

Herhaald slachtofferschap betekent dat jongeren die eerder in hun leven

(seksueel) geweld meemaakten, een groter risico lopen om opnieuw slachtoffer te worden. Om dit te voorkomen is tijdige signalering, begeleiding en zorg voor deze leerlingen van groot belang (Smit et al., 2020). Het signaleren van traumasymptomen zoals verhoogde alertheid, angst, depressie, eetstoornissen en suïcidale gedachten, vereist een traumasensitieve houding van docenten (Coppens et al., 2016).

6. Omkleden in de sectiekamer of in de zaal, dat moet toch kunnen?

Omkleden is niet per se seksueel gedrag, maar wel intiem ten aanzien van omstanders. Context, toestemming en gelijkwaardigheid zijn hier belangrijke criteria (Frans & De Wilde, 2016). Een kleedkamer is een passende context voor omkleden, want daar is de toestemming evident. Een

kantoor met collega's of een sportzaal met leerlingen is geen passende context, want de toestemming mist hier. Het omkleden kan dan gevoelens van ongemak en onveiligheid teweegbrengen bij omstanders. Ongelijkwaardigheid ofwel machtsverschil speelt een rol wanneer omstanders minder macht hebben dan degene die zich omkleedt. Protesteren is lastig tegen iemand met meer macht. En ook hier speelt de onwetendheid en blindheid van de persoon met macht voor het ongemak dat hij/zij/hen teweeg brengt bij omstanders met minder macht (De Roos & Jones, 2020). Dus het antwoord is: nee, omkleden in de sectiekamer of in de zaal kan niet, tenzij je zeker weet dat er niemand aanwezig is. Omwille van de sociale veiligheid kun je beter naar de kleedkamer gaan.

7. Veel LO-docenten maken mee dat leerlingen/studenten verliefd op hen worden. Hoe ga je hiermee om?

Hier is in principe niks mis mee, want verliefde gevoelens voor een docent is ontwikkelingsadequaat voor kinderen en jongeren, een criterium van gezond en acceptabel seksueel gedrag (Frans & De Wilde, 2016). Pas als de leerling of student flirtgedrag vertoont, dan is het belangrijk dat je dit als docent begrenst. Het is van belang om professionele afstand te bewaren vanwege de ongelijkwaardigheid die er tussen docent en leerling of student bestaat. Als het flirtgedrag aanhoudt, ga dan in gesprek met de betreffende leerling of student en doe dit niet alleen. Laat de leerling een medeleerling meenemen, en bereid het gesprek voor met een collega. De strekking van je boodschap is: je gevoelens zijn oké, maar het flirten niet. Seksueel getint gedrag tussen docenten en leerlingen/studenten is niet acceptabel en mogelijk strafbaar vanwege de ongelijkwaardigheid en daarmee het machtsverschil (Frans & De Wilde, 2016).

8. Mag ik nog complimenten geven?

Er zijn veel complimenten denkbaar die motiveren, steunen en doen groeien, en die dus nodig en wenselijk zijn in de LO-omgeving en in elke sociale context. Complimenten over wat iemand doet, kan, probeert en hoe iemand een ander steunt of helpt, kunnen leerlingen stimuleren in hun zelfvertrouwen en competentiegevoel: "Wat goed!" "Wat aardig!" "Goed geprobeerd!" "Goede actie!" en allerlei variaties hierop. Hier speelt machtsbewustzijn wederom een belangrijke rol. Je kunt niet alles zeggen als docent. Als persoon in een machtsrelatie, zoals die met een leerling, student of stagiair, kun je beter geen seksuele toespelingen maken (Frans & De Wilde, 2016). Ook complimenten over het lichaam, hoe aardig ook bedoeld, kun je beter niet maken tegen mensen die van jou afhankelijk zijn. Naast onwenselijk kunnen dergelijke opmerkingen schadelijk zijn. Uit onderzoek blijkt dat zowel seksuele toespelingen als opmerkingen over het lichaam,

met name bij meiden en vrouwen, kunnen leiden tot lichaamsschaamte en traumasymptomen (Miles-McLean et al., 2015).

Nawoord

Seksueel grensoverschrijdend gedrag is een hardnekkig probleem. Om grenzen van de ander te kunnen waarnemen en respecteren is het nodig om samen te werken aan machtsbewustzijn, gendergelijkheid, kennis over seksuele grensoverschrijding, kritische (zelf) reflectie, en de dialoog waarin écht geluisterd wordt naar ervaringen van leerlingen en collega's. Wees niet bang om het gesprek hierover aan te gaan. Heb je meer vragen voor ons? Mail ze vooral. We denken graag mee. ●

Bronnen

Scan de QR-code naar de bronnen

<https://bit.ly/3rQI26N>

Contact

info@

seksuelegezondheidamersfoort.nl

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO
Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent, Zone College

Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsiemiek Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Floor Heldoorn, adviseur seksuele gezondheid en Gezonde School, GGD IJsselland

Foto's

Martin Hogeboom en Anita Riemersma

Kernwoorden

seksuele integriteit, seksueel grensoverschrijdend gedrag

Een onthulling van seksuele grensoverschrijding, en dan?

Over bewust, respectvol en verantwoordelijk reageren

Eén op de zes jongeren maakt een vorm van seksueel geweld mee (De Graaf et al., 2017). Ruim de helft van de volwassen vrouwen en bijna één op de vijf mannen heeft seksuele handelingen of seksuele aanrakingen tegen de wil meegemaakt (De Graaf & Wijsen, 2017). Dus grote kans dat je er als LO-docent mee te maken hebt gehad of gaat krijgen. Dan kun je maar beter goed voorbereid zijn. Hoe reageer je integer op een onthulling van seksuele grensoverschrijding, zodat recht wordt gedaan aan de betrokkenen, de schade beperkt blijft en de sociale veiligheid op school kan herstellen? Op deze vraag proberen we antwoord te geven in dit artikel. Het betreft het vierde artikel van de Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO. | Tekst Esther van der Steeg

Meldplicht

In dit artikel hebben we het vooral over onthullingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag dat niet strafbaar maar wél ongewenst is en daardoor bijdraagt aan onveiligheid. We stippen hier wel kort aan wat de meldplicht inhoudt. Bij een vermoeden van seksueel misbruik van een leerling door een schoolmedewerker, is de enige adequate reactie: melden aan het bevoegd gezag vanwege je meldplicht als docent. Het bevoegd gezag overlegt met de vertrouwensinspecteur, waarop al dan niet een aangifte volgt en onderzoek van de zedenpolitie (School & Veiligheid, 2022). Verwijs of begeleid slachtoffers van seksueel geweld naar het dichtstbijzijnde Centrum Seksueel Geweld (CSG). Daar krijgt het slachtoffer zowel forensische, medische als psychische hulp (Centrum Seksueel Geweld, 2022). Uitgebreide informatie over handelen na seksuele grensoverschrijding in het po, vo en mbo kun je vinden op de website van School & Veiligheid.

De website van School & Veiligheid t.a.v. seksuele grensoverschrijding

www.schoolveiligheid.nl/thema/seksuele-grensoverschrijding-po/

Waarom slachtoffers niet melden

Van de jongeren die seksuele grensoverschrijding hebben meegemaakt, heeft één op de drie jongens en één op de vier meiden dit nog nooit aan iemand verteld (De Graaf et al., 2017). En voor diegenen die wel vertellen, betekent dat nog niet dat zij een melding doen. Slechts 4,5 procent van de jongeren die

Brochure meldplicht po

www.schoolveiligheid.nl/wp-content/uploads/2020/10/meldcode-meldplicht-verplicht-po.pdf

seksuele grensoverschrijding meemaken doet er formeel melding van (Nationaal Rapporteur, 2019). De meest genoemde reden om het niet te vertellen of te melden is de angst om niet geloofd te worden (Bicanic & Korver, 2020). En die angst blijkt helaas vaak terecht. Van de slachtoffers krijgt 75 procent minimaal één negatieve reactie van anderen, zoals het verhaal in twijfel trekken (Bicanic, 2020; Stockman et al., 2017). Hierdoor krijgen niet alle jongeren toegang tot hulp bij de verwerking en lopen zij risico op herhaald slachtofferschap. Daarom is het belangrijk dat leerlingen en medewerkers de weg weten naar de vertrouwenspersoon. De vertrouwenspersoon is op school het eerste aanspreekpunt voor iedereen die te maken krijgt met ongewenst gedrag of machtsmisbruik.

Reageren op een onthulling

Als docent, mentor en collega ben je voor veel mensen op je werkplek een vertrouwd persoon. De kans is groot dat een leerling of collega je vertelt over het meemaken van seksuele grensoverschrijding. Volgens verschillende studies ervaren slachtoffers de volgende reacties doorgaans als positief (Stockman et al., 2017):

- Blijf rustig, raak niet in paniek.
- Geloof het verhaal dat het slachtoffer vertelt. Je hoeft niet de rol van hulpverlener of politieagent aan te nemen. Je wordt in vertrouwen genomen, dat is de rol die je hebt.
- Luister naar en steun het slachtoffer en benadruk dat het niet zijn/haar/hun schuld is.

- Geef praktisch advies, bijv. over de vertrouwenspersoon op school en het CSG.
- Verhinder het slachtoffer niet om de negatieve ervaring te delen.
- Vraag wat je voor het slachtoffer kunt doen of betekenen.

Deze reacties zijn van groot belang voor de verwerking van de grensoverschrijding. Zo is aangetoond dat luisteren naar het slachtoffer en diegene geloven bijdragen aan een reductie van posttraumatische stress symptomen (Campbell et al., 2001). Voor docenten in het po en vo maakte het CSG speciale vlogs over reageren op onthullingen.

Van de jongeren die seksuele grensoverschrijding hebben meegemaakt, heeft één op de drie jongens en één op de vier meiden dit nog nooit aan iemand verteld

Vlogs van het CSG voor docenten in po en vo

bit.ly/3t5yF3S

Schadelijke reacties

Schadelijke reacties op onthullingen van seksuele grensoverschrijding, die helaas nog altijd veel voorkomen, zijn onder andere weglachen, bagatelliseren, goedpraten en *victim blaming* (Mujal et al., 2021). Deze voelen voor het slachtoffer als een trap na en worden ook wel *second rape* genoemd. Je kunt deze reacties herkennen doordat iemand een excuus verzint voor iemands grensoverschrijdende gedrag: "Het was vast niet verkeerd bedoeld", "Ze begreep hem niet goed" of "Ze maakten maar een grapje" (Aggarwal & Brenner, 2020). Als dit gebeurt, zeg er wat van.

Valse beschuldigingen: feiten en misvattingen

Een valse beschuldiging is het bewust liegen door de melder over wat er gebeurd is. Als je kijkt naar de geschiedenis van beschuldigingen van seksueel geweld, bestaat er een hardnekkige misvatting dat een slachtoffer (meestal vrouw) routinematig liegt en de vermeende dader (meestal man) niet. Terwijl er bij andere misdrijven niet van wordt uitgegaan dat slachtoffers liegen en daders de waarheid spreken. Feit is dat valse beschuldigingen van seksuele grensoverschrijding weinig voorkomen. Minder dan 5 procent van de aangiftes van seksueel geweld is vals (De Zutter et al., 2018). Slechts een klein deel van de slachtoffers doet überhaupt aangifte of maakt er melding van (Nationaal Rapporteur, 2019). Er zijn niet veel redenen waarom mensen zouden zeggen dat er iets is gebeurd, terwijl dat niet zo is. Er is wel alle reden om te ontkennen dat je zojuist een misstap hebt begaan, waarbij je je reputatie of je baan riskeert (Manne, 2020). In boeken en films komen valse beschuldigingen overigens wel veel voor. Dit komt omdat het voor schrijvers een fijn plotgegeven is. Dit draagt

Brochure meldplicht vo en mbo

www.schoolenveiligheid.nl/wp-content/uploads/2020/10/meldcode-meldplicht-verplicht-vo-mbo.pdf

Zowel melders als beschuldigten hebben baat bij insluiten in plaats van afwijzen

bij aan de beeldvorming en houdt de misvatting over valse beschuldigingen in stand.

Insluiten in plaats van afwijzen

Natuurlijk bestaat er wel verschil van perspectief. De melder kan een bepaalde situatie als heel onveilig hebben ervaren terwijl de beschuldigde zich van geen kwaad bewust is. Dit betreft geen valse of onterechte beschuldiging van de melder, maar een verschil in beleving. Het zoeken naar bewijs voor het eigen gelijk werkt polarisering in de hand. Zowel melders als beschuldigten hebben baat bij insluiten in plaats van afwijzen. Sociaal isolement doet geen mens goed en lost op de lange termijn niets op. Een

mogelijke weg naar herstel van veiligheid is een dialoog organiseren tussen melder en beschuldigde, begeleid door een onafhankelijke mediator. Écht naar elkaar luisteren en je in het perspectief van de ander verplaatsen, geven ruimte aan (zelf)reflectie,

erkenning, excuses en verandering. Dat is ook de roep vanuit de #MeToo-beweging: *"No blame, but change!"*, zodat álle leerlingen en medewerkers zich veilig voelen op school. Meer informatie over bemiddeling bij klachten op school staat op de website van

De vertrouwenspersoon is op school het eerste aanspreekpunt voor iedereen die te maken krijgt met ongewenst gedrag of machtsmisbruik

School & Veiligheid.
Meer informatie over bemiddeling bij klachten op school

<https://www.schoolenveiligheid.nl/kennisbank/bemiddeling-bij-klachten/>

Conclusie

Neem beschuldigingen en onthullingen altijd serieus en begin met luisteren en kalm blijven. Seksuele grensoverschrijding tast de sociale veiligheid op school aan. Het vraagt om zorgvuldig reageren en

Workshop 'Waar ligt de grens?'

Locatie Cursusruimte KVLO Zeist
Datum 6 oktober 2022
Tijd 15.30-17.30 uur
Kosten Lid € 60,- Geen lid € 75,-
Aanmelden via de website van KVLO

Workshopleiders: Esther van der Steeg en Marije Gerritsen

Programma

Voor LO-docenten die te maken krijgen met grensoverschrijdend gedrag. We praten er liever niet over, maar het is de realiteit voor veel LO-docenten: het meemaken van grensoverschrijdend gedrag, een klacht krijgen over ongewenst gedrag of voor pedo worden uitgemaakt op sociale media. Het beschadigt je zelfbeeld en je werkplezier. Hoe herstel je hiervan en hoe verbeter je de veiligheid in contact met leerlingen en collega's? In deze workshop is ruimte voor uitwisseling, bewustwording en het leren van competenties m.b.t. seksuele integriteit om de sociale veiligheid op je werkplek te verbeteren.

communiceren. Reflecteer regelmatig met collega's op gewenste omgangsvormen en grenzen, en hoe te reageren op onthullingen van seksueel grensoverschrijdend gedrag. Reflecteer zowel ter preventie (wat als...) als achteraf, om van te leren. In een veilig team is ruimte voor vragen en twijfels over seksuele integriteit. Een erkende supervisor kan individuele docenten of een team hierbij ondersteunen.

Tot slot, het beste wat je kunt doen tegen seksueel geweld is preventie, te weten: het bevorderen van gendergelijkheid en machtsbewustzijn, het bespreekbaar maken van gewenste omgangsvormen en grenzen, respect voor kledingkeuze en diversiteit en positieve seksuele vorming (School & Veiligheid, 2017). Hier gingen onze eerste drie artikelen over. Lees die vooral ook! ●

Bronnen

Scan de QR-code naar de bronnen

bit.ly/3wPxBC4

Contact

info@seksuelegezondheidamersfoort.nl

Ontwikkelgroep seksuele integriteit in LO

Esther van der Steeg, onderzoeker seksuele integriteit in de sport en LO
Marije de Laat, LO-docent en trainer seksuele vorming

Pleuni de Boer-Noorda, LO-docent, Zone College

Acke Lemstra, docent/onderzoeker, Instituut voor Sportstudies

Nicolette Schipper-van Veldhoven, lector Sportpedagogiek, Hogeschool Windesheim

Bente van Gameren, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Elsiemiek Schepers, adviseur seksuele integriteit, School & Veiligheid

Gerald Oude Alink, teammanager en coördinator Gezonde School, ROC van Twente

Floor Heldoorn, adviseur seksuele gezondheid en Gezonde School, GGD IJsselland

Foto

Anita Riemersma

Kernwoorden

seksuele integriteit, seksueel grensoverschrijdend gedrag, reageren